

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 4 lipca 2024 r. *

Odesłanie prejudycjalne – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Dyrektywa 93/13/EWG – Umowy o kredyt hipoteczny – Klauzule ograniczające zmienność stóp procentowych – Tak zwane „klauzule dolnego progu” – Powództwo zbiorowe o zaniechanie stosowania tych klauzul i o zwrot kwot zapłaconych z tego tytułu, obejmujące znaczną liczbę przedsiębiorców i konsumentów – Prosty i zrozumiały charakter owych klauzul – Pojęcie „właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta”

W sprawie C-450/22

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy, Hiszpania) postanowieniem z dnia 29 czerwca 2022 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 6 lipca 2022 r., w postępowaniu:

Caixabank SA, następca prawny Bankia SA i Banco Mare Nostrum SA,

Caixa Ontinyent SA,

Banco Santander SA, następca prawny Banco Popular Español SA i Banco Pastor SA,

Targobank SA,

Credifimo SAU,

Caja Rural de Teruel SCC,

Caja Rural de Navarra SCC,

Cajasiete Caja Rural SCC,

Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC,

Caja Laboral Popular SCC (Kutxa),

Caja Rural de Asturias SCC,

Arquia Bank SA, dawniej Caja de Arquitectos SCC,

* Język postępowania: hiszpański.

Nueva Caja Rural de Aragón SCC,

Caja Rural de Granada SCC,

Caja Rural del Sur SCC,

Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja),

Caja Rural Central SCC,

Caja Rural de Extremadura SCC,

Caja Rural de Zamora SCC,

Unicaja Banco SA, następcą prawny Liberbank SA i Banco Castilla-la Mancha SA,

Banco Sabadell SA,

Banca March SA,

Ibercaja Banco SA,

Banca Puyo SA

przeciwko

Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae),

M.A.G.G.,

M.R.E.M.,

A.B.C.,

Óptica Claravisión SL,

A.T.M.,

F.A.C.,

A.P.O.,

P.S.C.,

J.V.M.B., następcy prawnemu C.M.R.,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: C. Lycourgos, prezes izby, O. Spineanu-Matei (sprawozdawczyni), J.-C. Bonichot,
S. Rodin i L. S. Rossi, sędziowie,

rzecznik generalny: L. Medina,

sekretarz: L. Carrasco Marco, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 28 września 2023 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Caixabank SA, następcy prawnego Bankia SA oraz Banco Mare Nostrum SA – J. Gutiérrez de Cabiedes Hidalgo de Caviedes i E. Valencia Ortega, abogados,
- w imieniu Banco Santander SA, następcy prawnego Banco Popular Español SA oraz Banco Pastor SA – J. M. Rodríguez Cárcamo i A. M. Rodríguez Conde, abogados,
- w imieniu Targobank SA – D. Machado Rubiño i J. Pérez de la Cruz Oña, abogados,
- w imieniu Caja Rural de Teruel SCC – J. López Torres, abogado,
- w imieniu Caja Rural de Navarra SCC – J. Izquierdo Jiménez i M. Robles Cháfer, abogados, oraz M. Sánchez-Puelles González-Carvajal, procurador,
- w imieniu Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Caja Rural de Asturias SCC – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Arquia Bank SA – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Nueva Caja Rural de Aragón SCC – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Caja Rural de Granada SCC – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Caja Rural del Sur SCC – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja) – R. Monsalve del Castillo, I. Moreno-Tapia Rivas i E. Portillo Cabrera, abogados, oraz M. Moreno de Barreda Rovira, procuradora,
- w imieniu Caja Rural Central SCC, Caja Rural de Extremadura SCC oraz Caja Rural de Zamora SCC – J. López Torres, abogado,
- w imieniu Unicaja Banco SA, następcy prawnego Liberbank SA oraz Banco Castilla-La Mancha SA – M. Á. Cepero Aránguez i C. Vendrell Cervantes, abogados,

- w imieniu Banco Sabadell SA – G. Serrano Fenollosa, R. Vallina Hoset i M. Varela Suárez, abogados,
- w imieniu Ibercaja Banco SA – S. Centeno Huerta i C. González Silvestre, abogadas,
- w imieniu Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae) – V. Cremades Erades, K. Fábregas Márquez i J. F. Llanos Acuña, abogados, oraz M. del M. Villa Molina, procuradora,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – L. Aguilera Ruiz i A. Pérez-Zurita Gutiérrez, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna i S. Żyrek, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu portugalskiego – P. Barros da Costa, A. Cunha i L. Medeiros, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – J. Baquero Cruz, N. Ruiz García i I. Galindo Martín, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 18 stycznia 2024 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 1 i 2, a także art. 7 ust. 3 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Caixabank SA, następcą prawnym Bankia SA i Banco Mare Nostrum SA, Caixa Ontinyent SA, Banco Santander SA, następcą prawnym Banco Popular Español SA i Banco Pastor SA, Targobank SA, Credifimo SAU, Caja Rural de Teruel SCC, Caja Rural de Navarra SCC, Cajasiete Caja Rural SCC, Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid SCC, Caja Laboral Popular SCC (Kutxa), Caja Rural de Asturias SCC, Arquia Bank SA, dawniej Caja de Arquitectos SCC, Nueva Caja Rural de Aragón SCC, Caja Rural de Granada SCC, Caja Rural del Sur SCC, Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca SCC (Globalcaja), Caja Rural Central SCC, Caja Rural de Extremadura SCC, Caja Rural de Zamora SCC, Unicaja Banco SA, następcą prawnym Liberbank SA i Banco Castilla-La Mancha SA, Banco Sabadell SA, Banca March SA, Ibercaja Banco SA i Banca Pueyo SA a Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (Adicae) (hiszpańskim stowarzyszeniem klientów banków, kas oszczędnościowych i towarzystw ubezpieczeniowych), M.A.G.G., M.R.E.M., A.B.C., Óptica Claravisión SL, A.T.M., F.A.C., A.P.O., P.S.C. i J.V.M.B., następcą prawnym C.M.R., w przedmiocie zaniechania stosowania klauzuli umieszczonej w ogólnych warunkach umów kredytu hipotecznego zawartych przez te instytucje kredytowe oraz zwrotu kwot zapłaconych z tego tytułu przez klientów owych instytucji.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motyw dwudziesty trzeci dyrektywy 93/13 stanowi:

„osoby lub organizacje, które na podstawie przepisów prawnych państwa członkowskiego mają uzasadniony interes do działania w sprawie [ochrony konsumentów], muszą posiadać uprawnienie do wszczęcia postępowania dotyczącego warunków umowy przeznaczonych do ogólnego stosowania w umowach zawieranych z konsumentami, a w szczególności warunków nieuczciwych, zarówno przed sądem, jak i przed organami administracyjnymi właściwymi do rozstrzygania skarg lub inicjowania odpowiednich działań prawnych; powyższa możliwość jednakże nie pociąga za sobą wcześniejszej weryfikacji ogólnych warunków obowiązujących w poszczególnych sektorach gospodarki”.

- 4 Zgodnie z art. 2 tej dyrektywy:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[...]

b) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [działalnością handlową lub zawodową]”.

- 5 Zgodnie z art. 4 wspomnianej dyrektywy:

„1. Nie naruszając przepisów art. 7, nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna.

2. Ocena nieuczciwego charakteru warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem”.

- 6 Artykuł 5 tej dyrektywy stanowi:

„W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Wszelkie wątpliwości co do treści warunku należy interpretować na korzyść konsumenta. Powyższa zasada interpretacji nie ma zastosowania w kontekście procedury ustanowionej w art. 7 ust. 2”.

- 7 Zgodnie z brzmieniem art. 7 dyrektywy 93/13:

„1. Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów [przedsiębiorstw konkurujących] państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami.

2. Środki określone w ust. 1 obejmują postanowienia, według których osoby i organizacje mające uzasadniony interes na mocy prawa krajowego, związany z ochroną konsumentów, będą mogły wszcząć postępowanie zgodnie z właściwym prawem krajowym przed sądami lub przed organami administracyjnymi mającymi odpowiednie kompetencje do decydowania, czy warunki umowy sporządzone do celów ogólnego wykorzystania są nieuczciwe; co umożliwi powyższym osobom i organizacjom podjęcie stosownych i skutecznych środków w celu zapobieżenia dalszemu stosowaniu takich warunków.

3. W poszanowaniu przepisów prawa krajowego prawne środki zabezpieczające określone w ust. 2 można skierować oddzielnie lub łącznie przeciwko kilku sprzedawcom lub dostawcom [przedsiębiorcom] z tego samego sektora gospodarki lub przeciwko ich stowarzyszeniom, które stosują lub zalecają stosowanie tych samych lub podobnych ogólnych warunków umowy”.

Prawo hiszpańskie

Ustawa 7/1998

- 8 Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación (ustawa 7/1998 o ogólnych warunkach umownych) z dnia 13 kwietnia 1998 r. (BOE nr 89 z dnia 14 kwietnia 1998 r., s. 12304), ze zmianami, stanowi w art. 12:

„1. Możliwe jest wytoczenie powództwa o zaniechanie szkodliwych praktyk i o zwrot zapłaconych kwot w związku ze stosowaniem lub zaleceniem stosowania warunków ogólnych, które stoją w sprzeczności z niniejszą ustawą lub innym wiążącym ustawodawstwem bądź zakazem ustawowym.

2. Powództwo o zaniechanie szkodliwych praktyk ma na celu uzyskanie orzeczenia sądowego nakazującego stronie pozwanej usunięcie z ogólnych warunków wszelkich warunków, które uznaje się za nieważne, a także określającego i doprecyzowującego – stosownie do okoliczności – treść umowy, która ma być uznana za ważną i wiążącą.

Powództwo o zaniechanie szkodliwych praktyk może być połączone, pomocniczo, z powództwem o zwrot kwot zapłaconych zgodnie z warunkami, których dotyczy wyrok, jak również z powództwem o naprawienie szkody spowodowanej zastosowaniem tych warunków.

[...]”.

- 9 Zgodnie z art. 17 tej ustawy:

„1. Powództwo o zaniechanie szkodliwych praktyk można wytoczyć przeciwko każdemu przedsiębiorcy, który stosuje warunki ogólne uznane za nieważne.

[...]

4. Powództwa przewidziane w poprzednim ustępie można wytoczyć łącznie przeciwko wielu przedsiębiorcom prowadzącym działalność w obrębie tego samego sektora gospodarki lub przeciwko ich stowarzyszeniom, gdy stosują warunki ogólne identyczne względem warunków uznanych za nieważne lub zalecają ich stosowanie”.

Królewski dekret ustawodawczy 1/2007

- 10 Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (królewski dekret ustawodawczy 1/2007 zatwierdzający tekst jednolity ustawy powszechnej o ochronie konsumentów i użytkowników oraz innych ustaw pomocniczych) z dnia 16 listopada 2007 r. (BOE nr 287 z dnia 30 listopada 2007 r., s. 49181), ze zmianami, stanowi w art. 53:

„Celem powództwa o zaniechanie szkodliwych praktyk jest uzyskanie orzeczenia zobowiązującego pozwanego do zaprzestania danego zachowania lub zapobieżenie pojawieniu się takiego zachowania w przyszłości. Ponadto powództwo może być wytoczone w celu zakazania zachowania, którego zaprzestano w momencie wniesienia powództwa, o ile istnieją dostateczne przesłanki do uznania, że zachowanie to może zostać ponownie bezzwłocznie podjęte.

Do celów stosowania przepisów niniejszego rozdziału wszelkie sposoby zalecania stosowania nieuczciwych warunków w umowach także uważa się za zachowanie sprzeczne z ustawodawstwem w dziedzinie nieuczciwych warunków w umowach.

Każde powództwo o zaniechanie szkodliwych praktyk, o ile podniesiono w nim żądanie stwierdzenia nieważności, może być połączone z powództwem o stwierdzenie niewykonania zobowiązań, z powództwem o rozwiązanie lub wypowiedzenie umowy lub i z powództwem o zwrot kwot, które zostały pobrane w wyniku zachowań, zastosowania postanowień lub warunków ogólnych, które zostały uznane za nieuczciwe lub nieprzejrzyste, jak też z powództwem o naprawienie szkód wyrządzonych poprzez stosowanie takich warunków lub praktyk. Sąd rozpoznający powództwo główne, czyli przewidziane w przepisach proceduralnych powództwo o zaprzestanie szkodliwych praktyk, rozpoznaje również powiązane z nim powództwo akcesoryjne”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 11 W dniu 15 listopada 2010 r. Adicae wniosło do Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (sądu gospodarczego nr 11 w Madrycie, Hiszpania) powództwo zbiorowe o zaniechanie szkodliwych praktyk przeciwko 44 instytucjom kredytowym, które to powództwo dotyczyło umieszczonej w stosowanych przez te instytucje kredytowe ogólnych warunkach umów kredytu hipotecznego tzw. klauzuli dolnego progu, przewidującej stopę minimalną, poniżej której nie mogła zostać obniżona zmienna stopa procentowa (zwanej dalej „klauzulą dolnego progu”), oraz o zwrot kwot zapłaconych na podstawie tej klauzuli przez poszczególnych konsumentów. Powództwo to było później dwukrotnie rozszerzane, w związku z czym objęto nim ostatecznie 101 instytucji kredytowych. W efekcie opublikowania w mediach hiszpańskich trzech wezwań do przyłączenia się do tego powództwa do sprawy w postępowaniu głównym przystąpiło indywidualnie 820 konsumentów popierających żądania Adicae.
- 12 Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (sąd gospodarczy nr 11 w Madrycie) uwzględnił wspomniane powództwo w odniesieniu do 98 ze 101 pozwanych przed nim instytucji kredytowych. W odniesieniu do tych instytucji sąd ten stwierdził nieważność klauzuli dolnego progu, nakazał zaniechanie stosowania tej klauzuli i stwierdził, że odnośne umowy kredytu hipotecznego nadal obowiązują. Zobowiązał on również wspomniane instytucje do zwrotu kwot nienależnie pobranych na podstawie wspomnianej klauzuli od dnia 9 maja 2013 r., czyli od dnia ogłoszenia wyroku nr 241/2013 wydanego przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy, Hiszpania), w którym ten ostatni orzekł, że unieważnienie klauzuli dolnego progu wywołuje skutki ex nunc.

- 13 Audiencia Provincial de Madrid (sąd okręgowy w Madrycie, Hiszpania) oddalił prawie wszystkie apelacje wniesione przez instytucje, które przegrały sprawę w pierwszej instancji.
- 14 Sąd ten doprecyzował kryteria, zgodnie z którymi kontrolę przejrzystości klauzuli dolnego progu należy przeprowadzać w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym, i w związku z tym orzekł, że przy badaniu standardowych wzorców umów kredytu hipotecznego stosowanych przez instytucje kredytowe należy sprawdzić, czy instytucje te zachowały się w taki sposób, aby ukryć lub zataić „skutki ekonomiczne i majątkowe” takiej klauzuli. Zdaniem tego sądu takie ukrycie lub zatajenie ma miejsce, gdy wspomniane instytucje nie przedstawiają i nie sytuują tego warunku w taki sposób, że ma on tożsamą wagę z innymi warunkami, na które zazwyczaj zwraca uwagę przeciętny konsument, który uważa, że te inne warunki, dotyczące wskaźnika referencyjnego, marży, którą należy dodać do tego wskaźnika, czy ustalonego okresu spłaty, określają koszty zawartej umowy.
- 15 Audiencia Provincial de Madrid (sąd okręgowy w Madrycie) określił również pewne zachowania pozwanych instytucji kredytowych świadczące o tym, że miały one taki zamiar zatajenia lub ukrycia skutków spornej klauzuli. Zdaniem tego sądu do zachowań tych należą przedstawienie przez te instytucje klauzuli dolnego progu jako pozostającej w związku z pojęciami niezwiązanymi z ceną danej umowy kredytu hipotecznego lub z okolicznościami mogącymi spowodować obniżenie tej ceny, co stwarza wrażenie, że skutek w postaci ograniczenia od dołu wahań referencyjnej stopy procentowej podlega pewnym warunkom lub wymogom, które utrudniają wprowadzenie w życie takiej klauzuli, przedstawienie klauzuli dolnego progu w środkowej lub końcowej części długiego tekstu, który dotyczył przede wszystkim innych kwestii i w którym o klauzuli tej wspomniano jedynie skrótowo i bez podkreślenia jej znaczenia, wobec czego uwaga przeciętnego konsumenta została od niej odwrócona, jak też przedstawienie tej klauzuli łącznie z klauzulami ograniczającymi zmienną stopę procentową od góry (tzw. „klauzulami górnego progu”), w celu skupienia uwagi konsumenta na pozornym zapewnieniu możliwości zastosowania pułapu maksymalnego w przypadku hipotetycznego wzrostu wskaźnika referencyjnego, a tym samym odwrócenia uwagi od znaczenia przewidzianego dolnego progu.
- 16 Instytucje kredytowe, których odwołania zostały oddalone, wniosły w tej sytuacji do Tribunal Supremo (sądu najwyższego), będącego sądem odsyłającym, nadzwyczajne środki zaskarżenia ze względu na uchybienia proceduralne oraz skargi kasacyjne od wyroku wydanego w postępowaniu odwoławczym.
- 17 Sąd ten podnosi, że w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym poruszono dwie kwestie prawne o równie doniosłym znaczeniu. Pierwsza dotyczy tego, czy postępowanie wszczęte pozwem zbiorowym stanowi właściwą drogę proceduralną do zbadania przejrzystości klauzul dolnego progu, które to badanie wymagałoby, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, konkretnej oceny wszystkich okoliczności towarzyszących zawarciu umowy, a także informacji udzielonych danemu konsumentowi przed zawarciem umowy. Kwestia ta okazuje się tym bardziej istotna, gdy – podobnie jak w sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym – wytoczone powództwo zbiorowe nie dotyczy tylko jednej instytucji kredytowej, lecz wszystkich instytucji kredytowych działających w systemie bankowym danego państwa, które łączy jedynie to, że w swych umowach kredytu hipotecznego o zmiennej stopie oprocentowania umieszczały klauzule dolnego progu, których treść różni się w większym lub mniejszym stopniu.
- 18 Sąd odsyłający powołuje się na swoje orzecznictwo w tym zakresie i wyjaśnia w szczególności, że przeprowadził kontrolę przejrzystości klauzul dolnego progu w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym, w szczególności w sprawie, w której zapadł wyrok 241/2013 z dnia 9 maja

2013 r., przyjmując jako kryterium oceny postrzeganie przez przeciętnego konsumenta i uwzględniając cechy charakterystyczne odnośnych standardowych wzorców „umów masowych”. Sąd ten wskazuje jednak, że w takich przypadkach powództwa zbiorowe były skierowane przeciwko jednej instytucji kredytowej lub przeciwko bardzo ograniczonej liczbie instytucji kredytowych, w związku z czym łatwiej było ustandaryzować badane praktyki i klauzule.

- 19 Sąd odsyłający wyjaśnia natomiast, że w niniejszej sprawie – w świetle statystyk Banco de España (banku Hiszpanii) – chodzi o miliony umów kredytu hipotecznego, w których klauzule dolnego progu sformułowano i zredagowano na wiele różnych sposobów. Ponadto sąd ten wskazuje, że klauzule te były stosowane zgodnie z prawem w okresie od grudnia 1989 r. do czerwca 2019 r., w związku z czym podlegały kolejnym regulacjom, zaś ocena nieuczciwego charakteru warunku umownego powinna odnosić się do chwili zawarcia umowy.
- 20 W konsekwencji sąd odsyłający stoi na stanowisku, że w przypadku gdy powództwo zbiorowe zostało wytoczone przeciwko znacznej liczbie instytucji kredytowych, dotyczy stosowania klauzul dolnego progu przez bardzo długi okres, zgodnie z kolejnymi uregulowaniami, i nie pozwala na weryfikację informacji udzielonych poszczególnym konsumentom przed zawarciem umowy w każdym konkretnym przypadku, niezwykle trudno jest przeprowadzić kontrolę przejrzystości tych klauzul na podstawie art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13.
- 21 Druga kwestia podniesiona przez sąd odsyłający dotyczy trudności związanych z określeniem przeciętnego konsumenta w sprawie takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym. W tym względzie sąd ten uściśla, że o ile Trybunał odnosi się w swoim orzecznictwie do właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta (wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 51), o tyle poziom uwagi konsumenta może różnić się w zależności od szeregu czynników, w szczególności od krajowych czy sektorowych uregulowań dotyczących reklamy, a nawet od elementów języka, którymi posłużono się w dostarczonych informacjach handlowych.
- 22 W sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym klauzule dolnego progu były skierowane do różnych konkretnych kategorii konsumentów, a mianowicie w szczególności do konsumentów, którzy przejęli kredyty hipoteczne zaciągnięte przez deweloperów, konsumentów objętych programami finansowania mieszkań socjalnych lub dostępu do mieszkań publicznych w określonych grupach wiekowych, lub konsumentów, którzy uzyskali kredyty w szczególnym trybie ze względu na swój zawód, w związku z czym trudno byłoby zastosować pojęcie „przeciętnego konsumenta” w celu zbadania przejrzystości tych klauzul.
- 23 W tych okolicznościach Tribunal Supremo (sąd najwyższy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
 - „1) Czy przeprowadzana dla celów kontroli przejrzystości w ramach powództwa zbiorowego abstrakcyjna ocena warunków umownych stosowanych przez ponad sto instytucji finansowych w milionach umów bankowych, bez uwzględnienia poziomu udzielonych przed zawarciem umowy informacji dotyczących obowiązków prawnych i finansowych wynikających z warunku umownego, ani innych okoliczności występujących w każdym przypadku w chwili zawarcia umowy, jest objęta zakresem art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, w przypadku gdy ocena ta odnosi się do okoliczności związanych z zawarciem umowy, i art. 7 ust. 3 tej dyrektywy, w przypadku gdy ocena ta odnosi się do podobnych warunków umownych?

- 2) Czy za zgodną z art. 4 ust. 2 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 należy uznać możliwość przeprowadzenia abstrakcyjnej kontroli przejrzystości z punktu widzenia przeciętnego konsumenta, w przypadku gdy do różnych konkretnych grup konsumentów kierowane są różne oferty umów lub gdy istnieje wiele podmiotów, które narzucają konsumentom określone warunki umowne, których obszary działalności są bardzo zróżnicowane pod względem gospodarczym i geograficznym, i które stosują owe warunki umowne przez bardzo długi okres, w trakcie którego stan wiedzy ogółu społeczeństwa o takich warunkach umownych uległ zmianie?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 24 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 4 ust. 1 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pozwalają one sądowi krajowemu na dokonanie abstrakcyjnej oceny przejrzystości warunku umownego w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym skierowanym przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozwem objęta jest bardzo duża liczba umów.
- 25 W tym względzie należy na wstępie zaznaczyć, że w systemie ochrony ustanowionym w dyrektywie 93/13 konsumenci mogą dochodzić swoich praw przyznanych im przez tę dyrektywę zarówno w drodze powództwa indywidualnego, jak i w drodze powództwa zbiorowego.
- 26 Równolegle do prawa podmiotowego konsumenta do wystąpienia do sądu o zbadanie, czy dany warunek umowny, której konsument jest stroną, ma nieuczciwy charakter, mechanizm przewidziany w art. 7 ust. 2 dyrektywy 93/13 pozwala państwowym członkowskim na wprowadzenie kontroli nieuczciwych warunków umieszczonych we wzorach umów w drodze powództw o nakazanie zaprzestania szkodliwych praktyk wytaczanych w interesie publicznym przez stowarzyszenia ochrony konsumentów (zob. podobnie wyrok z dnia 14 kwietnia 2016 r., Sales Sinués i Drame Ba, C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:252, pkt 21).
- 27 Zgodnie z art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 takie powództwa zbiorowe mogą być skierowane, zgodnie z ustawodawstwem krajowym, oddzielnie lub wspólnie, przeciwko kilku przedsiębiorcom z tego samego sektora gospodarki lub ich stowarzyszeniom, które stosują te same lub podobne ogólne warunki umowne lub zalecają stosowanie takich warunków.
- 28 O ile prawa przyznane przez dyrektywę 93/13 mogą być zatem dochodzone w drodze powództwa indywidualnego lub powództwa zbiorowego, o tyle powództwa te mają w ramach tej dyrektywy różne przedmioty i skutki prawne (zob. podobnie wyrok z dnia 14 kwietnia 2016 r., Sales Sinués i Drame Ba, C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:252, pkt 30).
- 29 I tak, co się tyczy powództw indywidualnych, nierówność istniejąca między konsumentem a danym przedsiębiorcą, na której opiera się system ochrony ustanowiony w dyrektywie 93/13, wymaga pozytywnej interwencji sądu krajowego, który jest zobowiązany do zbadania z urzędu nieuczciwego charakteru warunku umownego, z uwzględnieniem – zgodnie z wymogiem zawartym w art. 4 ust. 1 tej dyrektywy – charakteru towarów lub usług będących przedmiotem danej umowy i z odniesieniem, w momencie zawarcia tej umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem tej umowy, a także do wszelkich innych warunków tej umowy lub

umowy, od której ta umowa jest zależna (zob. podobnie wyrok z dnia 14 kwietnia 2016 r., Sales Sinués i Drame Ba, C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:252, pkt 21–24 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 30 Natomiast, jak wynika z samego brzmienia art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13, uwzględnienie wszystkich konkretnych okoliczności związanych z zawarciem umowy, charakteryzujące powództwa indywidualne, pozostaje bez uszczerbku dla stosowania art. 7 tej dyrektywy i nie może w związku z tym stanowić przeszkody w wytoczeniu powództwa zbiorowego.
- 31 W tym względzie Trybunał orzekł, że z prewencyjnego charakteru i odstrasżającego celu powództw o zaniechanie szkodliwych praktyk wnoszonych przez osoby lub organizacje mające uzasadniony interes związany z ochroną konsumentów, o których mowa w art. 7 ust. 2 dyrektywy 93/13, a także z niezależności tych powództw od wszelkich konkretnych sporów indywidualnych wynika, że powództwa te mogą być wytaczane nawet wówczas, gdy warunki umowne, których dotyczy żądanie zakazu stosowania, nie stały się jeszcze częścią żadnej konkretnej umowy (zob. podobnie wyrok z dnia 14 kwietnia 2016 r., Sales Sinués i Drame Ba, C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:252, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 32 Co się tyczy w szczególności relacji między powództwami indywidualnymi a postępowaniami wszczętymi pozewem zbiorowym, należy przypomnieć, że w braku harmonizacji w dyrektywie 93/13 środków proceduralnych regulujących ten stosunek, ustanowienie takich środków należy do wewnętrznego porządku prawnego państw członkowskich na mocy zasady ich autonomii proceduralnej, jednak pod warunkiem, że nie są mniej korzystne niż środki w przypadku podobnych spraw o charakterze krajowym (zasada równoważności) oraz że nie uniemożliwiają lub nie czynią nadmiernie utrudnionym wykonywania praw przyznanych konsumentom przez prawo Unii (zasada skuteczności) (zob. podobnie wyrok z dnia 14 kwietnia 2016 r., Sales Sinués i Drame Ba, C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:252, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo). Przepisy te nie mogą zatem podważać skutecznego korzystania z możliwości dokonania wyboru, jaką daje konsumentom dyrektywa 93/13, czy dochodzić swoich praw w drodze powództwa indywidualnego czy w drodze powództwa zbiorowego, w ramach którego konsumentów reprezentuje organizacja mająca uzasadniony interes w ich ochronie.
- 33 W niniejszej sprawie należy zauważyć, że sąd odsyłający zastanawia się nad tym, do jakiego stopnia powództwo zbiorowe stanowi odpowiedni mechanizm sądowy umożliwiający przeprowadzenie kontroli przejrzystego charakteru klauzuli dolnego progu znajdującej się w umowach kredytu hipotecznego, w sytuacji gdy powództwo to jest skierowane przeciwko wielu przedsiębiorcom, którzy zawierali liczne umowy tego rodzaju przez długi okres.
- 34 Co się tyczy w pierwszej kolejności pojęcia „przejrzystości” w kontekście dyrektywy 93/13, należy przypomnieć, że wymóg przejrzystości warunków umownych stanowi ogólną zasadę mającą zastosowanie do formułowania warunków stosowanych w umowach zawieranych z konsumentami. W tym względzie art. 5 rzeczony dyrektywy stanowi, że w przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, „warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem”.
- 35 Zakres tego obowiązku sporządzenia prostym i zrozumiałym językiem, który odzwierciedla spoczywający na przedsiębiorcach wymóg przejrzystości, nie zależy od tego, czy powództwo, w ramach którego konsument lub organizacja mająca uzasadniony interes w jego ochronie zmierzają do dochodzenia praw uznanych w dyrektywie 93/13, jest indywidualne czy zbiorowe.

- 36 W związku z tym na orzecznictwo dotyczące wymogu przejrzystości, wydane w postępowaniach wszczętych pozwami indywidualnymi, można powołać się także w odniesieniu do postępowań wszczętych pozwami zbiorowymi. W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z tym orzecznictwem wymogu tego nie można zawęzać jedynie do zrozumiałości danego warunku pod względem formalnym i gramatycznym, lecz przeciwnie, należy go interpretować rozszerzająco, ponieważ ustanowiony w dyrektywie 93/13 system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, między innymi ze względu na stopień poinformowania [zob. podobnie wyrok z dnia 16 marca 2023 r., Caixabank (Prowizja za udzielenie kredytu), C-565/21, EU:C:2023:212, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 37 Wspomniany wymóg przejrzystości oznacza zatem nie tylko to, że dany warunek umowny powinien być zrozumiały dla konsumenta pod względem formalnym i gramatycznym, ale również to, że ów warunek powinien umożliwić właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i rozsądnemu przeciętnemu konsumentowi zrozumienie, w jaki konkretnie sposób warunek ten funkcjonuje, a tym samym dokonanie oceny, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria – potencjalnie istotne – konsekwencji ekonomicznych takiego warunku dla swoich zobowiązań finansowych (zob. podobnie wyrok z dnia 10 czerwca 2021 r., BNP Paribas Personal Finance, od C-776/19 do C-782/19, EU:C:2021:470, pkt 64 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 38 Z powyższego wynika, że w systemie ochrony ustanowionym przez dyrektywę 93/13 sądowa kontrola przejrzystości warunków umownych nie może ograniczać się wyłącznie do warunków będących przedmiotem powództw indywidualnych. Żaden przepis tej dyrektywy nie pozwala bowiem na uznanie, że kontrola ta jest wykluczona w odniesieniu do warunków będących przedmiotem powództw zbiorowych, z zastrzeżeniem jednak spełnienia przesłanek przewidzianych w art. 7 ust. 3 wspomnianej dyrektywy, które wymagają, aby w sytuacji gdy powództwo zbiorowe zostaje wytoczone przeciwko większej liczbie przedsiębiorców, było ono skierowane, po pierwsze, przeciwko przedsiębiorcom z tego samego sektora gospodarki, a po drugie, przeciwko przedsiębiorcom, którzy stosują te same lub podobne warunki, bądź zalecają stosowanie takich warunków.
- 39 Co się tyczy w drugiej kolejności analizy przejrzystości warunku umownego, jaką sąd krajowy ma przeprowadzić w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym, należy zauważyć, że ze względu na sam charakter tej analizy nie może ona dotyczyć okoliczności właściwych dla sytuacji indywidualnych, lecz odnosi się ona do standardowych praktyk przedsiębiorców.
- 40 W związku z tym spoczywający na sądzie krajowym obowiązek sprawdzenia w ramach postępowania wszczętego pozwem indywidualnym, czy konsumentowi zostały przekazane wszystkie informacje mogące mieć wpływ na zobowiązanie danego konsumenta, z uwzględnieniem okoliczności towarzyszących zawarciu danej umowy i z uwzględnieniem dostarczenia, przed zawarciem tej umowy, informacji dotyczącej warunków umownych i konsekwencji zawarcia tej umowy [zob. podobnie wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., D.V. (Wynagrodzenie adwokata – Zasada stawki godzinowej), C-395/21, EU:C:2023:14, pkt 38, 39 i przytoczone tam orzecznictwo], powinien być dostosowany do szczególnych cech powództw zbiorowych, w szczególności z uwagi na prewencyjny charakter tych powództw i ich niezależność od wszelkich konkretnych sporów indywidualnych, o których to cechach przypomniano w pkt 31 niniejszego wyroku.
- 41 Tak więc w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym zadaniem sądu krajowego – przy dokonywaniu oceny przejrzystości warunku umownego, takiego jak klauzula dolnego progu – jest zbadanie, w zależności od charakteru towarów lub usług będących przedmiotem danych

umów, czy właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny przeciętny konsument jest w stanie w chwili zawarcia umowy zrozumieć funkcjonowanie tego warunku i oszacować jego potencjalnie istotne konsekwencje ekonomiczne. W tym celu sąd ten powinien wziąć pod uwagę wszystkie standardowe praktyki umowne i przedumowne stosowane przez każdego konkretnego przedsiębiorcę, do których należą w szczególności sposób zredagowania tego warunku i jego umiejscowienie w standardowych umowach stosowanych przez każdego z przedsiębiorców, reklamowanie wzorców umów objętych pozwem zbiorowym, rozpowszechnianie przed zawarciem umowy ogólnych ofert skierowanych do konsumentów, jak też wszelkie inne okoliczności, które ów sąd uzna za istotne dla przeprowadzenia kontroli w odniesieniu do każdego z pozwanych.

- 42 Co się tyczy w trzeciej kolejności kwestii, czy złożoność sprawy, ze względu na bardzo dużą liczbę pozwanych, umów zawieranych przez długi okres i sposobów sformułowania odnośnych warunków umownych, może uniemożliwić przeprowadzenie kontroli przejrzystości tych warunków, należy na wstępie zauważyć, że – jak wskazano w pkt 38 niniejszego wyroku – w art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 uzależniono możliwość wytoczenia powództwa zbiorowego przeciwko wielu przedsiębiorcom od spełnienia dwóch przesłanek, a mianowicie, po pierwsze, aby takie powództwo było skierowane przeciwko przedsiębiorcom z tego samego sektora gospodarki, a po drugie, aby było ono skierowane przeciwko przedsiębiorcom, którzy stosują te same lub podobne ogólne warunki umowne, bądź zalecają stosowanie takich warunków.
- 43 Co się tyczy pierwszej z tych przesłanek, w niniejszej sprawie bezsporne jest, że pozwani w postępowaniu głównym należą do tego samego sektora gospodarki, a mianowicie do sektora instytucji kredytowych. Okoliczność, że powództwo wytoczone w postępowaniu głównym jest skierowane przeciwko znacznej liczbie instytucji kredytowych, nie stanowi istotnego kryterium oceny ciężącego na sądzie krajowym obowiązku zbadania przejrzystości podobnych warunków umownych w rozumieniu art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13, ponieważ – jak wynika z tego przepisu – powództwo zbiorowe może być skierowane, oddzielnie albo łącznie, przeciwko kilku przedsiębiorcom z tego samego sektora. Złożoność sprawy nie może bowiem umniejszać skuteczności praw podmiotowych przyznanych konsumentom w dyrektywie 93/13, które to prawa nie mogą być podawane w wątpliwość ze względu na pojawienie się w danej sprawie wyzwań organizacyjnych.
- 44 W odniesieniu do drugiej z tych przesłanek należy stwierdzić, że zadaniem sądu krajowego jest ustalenie, z poszanowaniem właściwego prawa krajowego, czy między warunkami umownymi, których dotyczy powództwo zbiorowe, istnieje wystarczający stopień podobieństwa, aby wytoczenie tego powództwa było dopuszczalne. W tym względzie z samego brzmienia art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 wynika, że nie jest konieczne, aby warunki te były identyczne. Ponadto takiego podobieństwa nie można wykluczyć z tego tylko powodu, że umowy, w których umieszczono te warunki, zostały zawarte w różnych momentach lub pod rządami różnych uregulowań, pod rygorem pozbawienia art. 7 ust. 2 i 3 dyrektywy 93/13 znacznej części jego istotnej treści i podważenia w ten sposób skuteczności (effet utile) tego przepisu.
- 45 W niniejszej sprawie, z zastrzeżeniem ustaleń, których powinien dokonać sąd odsyłający, wydaje się, że klauzule dolnego progu stosowane w odnośnych umowach kredytu hipotecznego określają w istocie wartość minimalną, poniżej której nie może spaść zmienna stopa oprocentowania, zaś mechanizm ich funkcjonowania jest co do zasady zawsze taki sam. W konsekwencji wydaje się, że warunki te można uznać za „podobne” w rozumieniu art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13.

- 46 W świetle całości powyższych rozważań odpowiedź na pytanie pierwsze powinna brzmieć, że art. 4 ust. 1 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż pozwalają one sądowi krajowemu na przeprowadzenie kontroli przejrzystości warunku umownego w ramach postępowania zainicjowanego pozwem zbiorowym skierowanym przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozwem objęta jest bardzo duża liczba umów, o ile umowy te zawierają ten sam warunek lub podobne warunki.

W przedmiocie pytania drugiego

- 47 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 2 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 zezwalają sądowi krajowemu, do którego wniesiono pozew zbiorowy skierowany przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozwem objęta jest bardzo duża liczba umów, na przeprowadzenie kontroli przejrzystości warunku umownego w oparciu o rozumienie tego warunku przez właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta, jeżeli umowy te są skierowane do szczególnych kategorii konsumentów, a warunek ten był stosowany przez bardzo długi okres, w trakcie którego poziom wiedzy o nim zmieniał się.
- 48 W tym względzie należy zauważyć, że – jak wynika z utrwalonego orzecznictwa i jak przypomniano w pkt 37 niniejszego wyroku – przejrzystość warunku umownego i zakres, w jakim warunek ten pozwala zrozumieć jego funkcjonowanie i ocenić jego potencjalnie istotne konsekwencje ekonomiczne, bada się z uwzględnieniem rozumienia tego warunku przez przeciętnego konsumenta, którego definiuje się jako konsumenta właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego [zob. podobnie w szczególności wyroki: z dnia 20 września 2017 r., *Andriuc i in.*, C-186/16, EU:C:2017:703, pkt 51; z dnia 20 kwietnia 2023 r., *Ocidental – Companhia Portuguesa de Seguros de Vida*, C-263/22, EU:C:2023:311, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 49 Analogicznie do rodzajowego pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, które ma charakter obiektywny i jest niezależne od konkretnego zasobu wiedzy i informacji, jakim dana osoba rzeczywiście dysponuje (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2019 r., *Pouvin i Dijoux*, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo), użycie abstrakcyjnego kryterium odniesienia do kontroli przejrzystości warunku umownego pozwala uniknąć uzależnienia tej kontroli od złożonego zbioru czynników subiektywnych, których ustalenie jest trudne, a wręcz niemożliwe.
- 50 Jak zauważyła w istocie rzecznik generalna w pkt 83 opinii, ponieważ w ramach postępowania zainicjowanego pozwem indywidualnym szczególna wiedza, jaką może posiadać konsument, nie może uzasadniać jakiegokolwiek odstępstwa od standardowej wiedzy przeciętnego konsumenta, indywidualne cechy różnych kategorii konsumentów tym bardziej nie mogą być brane pod uwagę w ramach postępowania wszczętego pozwem zbiorowym.
- 51 W niniejszej sprawie sąd odsyłający wskazuje, że ze względu na znaczną liczbę przedsiębiorców, którzy zawarli umowy kredytu hipotecznego, ich rozmieszczenie geograficzne na całym terytorium kraju, a także długi okres stosowania klauzul dolnego progu, w trakcie którego wprowadzano kolejne uregulowania, powództwo zbiorowe rozpatrywane w postępowaniu głównym dotyczy szczególnych kategorii konsumentów trudnych do pogrupowania, a mianowicie, między innymi, konsumentów, którzy przejęli kredyty zawarte przez deweloperów,

konsumentów objętych programami finansowania mieszkań socjalnych lub dostępu do mieszkań publicznych w określonych grupach wiekowych, czy też konsumentów, którzy ze względu na swój zawód uzyskali kredyty w specjalnym trybie.

- 52 Tymczasem należy zauważyć, że to właśnie heterogeniczność danego kręgu odbiorców, ze względu na którą niemożliwe jest zbadanie indywidualnego rozumienia wszystkich jednostek wchodzących w skład tego kręgu, sprawia, że powstaje konieczność przyjęcia fikcji prawnej przeciętnego konsumenta, która polega na potraktowaniu takiego konsumenta jako pojedynczego abstrakcyjnego podmiotu, dla zbadania którego istotne znaczenie ma właściwy dla niego ogólny sposób postrzegania.
- 53 W konsekwencji w ramach analizy przejrzystości klauzul dolnego progu w chwili zawarcia odnośnych umów kredytu hipotecznego sąd odsyłający będzie musiał oprzeć się na rozumieniu przez właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta, i to niezależnie od różnic istniejących między poszczególnymi konsumentami, do których skierowane są odnośne umowy, dotyczących w szczególności poziomu wiedzy na temat klauzuli dolnego progu, poziomu dochodów, wieku czy działalności zawodowej. Okoliczność, że umowy te są skierowane do konsumentów szczególnych kategorii, nie może prowadzić do odmiennego wniosku. W celu zbadania przejrzystości klauzul umieszczonych w ogólnych warunkach tych wszystkich umów, których to klauzul funkcjonowanie jest w istocie identyczne, ponieważ skutkują one ograniczeniem obniżki zmiennej stopy oprocentowania do określonego poziomu, sąd krajowy nie może bowiem oprzeć się na postrzeganiu tych klauzul ani przez konsumenta poinformowanego mniej, ani przez konsumenta poinformowanego bardziej niż konsument przeciętny [zob. podobnie wyrok z dnia 21 września 2023 r., mBank (Polski rejestr klauzul niedozwolonych), C-139/22, EU:C:2023:692, pkt 66].
- 54 Jednakże nie można a priori wykluczyć, że z powodu wystąpienia obiektywnego zdarzenia lub faktu notoryjnego, takiego jak zmiana mających zastosowanie przepisów lub szeroko nagłośniona i omawiana zmiana linii orzeczniczej, sąd odsyłający uzna, że ogólne postrzeganie klauzuli dolnego progu przez przeciętnego konsumenta zmieniło się w trakcie okresu odniesienia, co umożliwiło mu uświadomienie sobie potencjalnie istotnych konsekwencji ekonomicznych wynikających z tej klauzuli.
- 55 W takim przypadku dyrektywa 93/13 nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu zmian w rozumieniu przez przeciętnego konsumenta w tym okresie, ponieważ poziom poinformowania i uwagi takiego konsumenta może zależeć od momentu, w którym zawarł on umowę kredytu hipotecznego. Jednakże, aby skorzystać z tej możliwości, sąd odsyłający powinien oprzeć się na konkretnych i obiektywnych dowodach świadczących o istnieniu takiej zmiany, której nie można domniemywać na podstawie samego upływu czasu.
- 56 W niniejszej sprawie, jak wynika z dyskusji przeprowadzonych na rozprawie przed Trybunałem, wspomnianym obiektywnym zdarzeniem lub faktem notoryjnym może być obserwowany w latach 2000. znaczący spadek stóp procentowych, którego skutkiem było zastosowanie klauzul dolnego progu, co mogło uświadomić konsumentom skutki ekonomiczne tych klauzul, bądź ogłoszenie przez Tribunal Supremo (sąd najwyższy) wyroku nr 241/2013 z dnia 9 maja 2013 r., w którym stwierdzono brak przejrzystości wspomnianych klauzul. Zadaniem sądu odsyłającego będzie zbadanie, w kontekście kontroli przejrzystości tych klauzul, czy ów spadek stóp procentowych bądź ogłoszenie wspomnianego wyroku mogły z biegiem czasu przesądzić o zmianie poziomu uwagi i poinformowania przeciętnego konsumenta w chwili zawarcia umowy kredytu hipotecznego.

- 57 W świetle całości powyższych rozważań odpowiedź na pytanie drugie powinna brzmieć, że art. 4 ust. 2 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż pozwalają one sądowi krajowemu, do którego wniesiono pozew zbiorowy skierowany przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozvem objęta jest bardzo duża liczba umów, na przeprowadzenie kontroli przejrzystości warunku umownego w oparciu o rozumienie tego warunku przez właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta, jeżeli umowy te są skierowane do szczególnych kategorii konsumentów, a warunek ten był stosowany przez bardzo długi okres. Jeżeli jednak w tym okresie ogólne postrzeganie tego warunku przez przeciętnego konsumenta uległo zmianie ze względu na wystąpienie obiektywnego zdarzenia lub faktu notoryjnego, to dyrektywa 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy przeprowadził tę kontrolę z uwzględnieniem zmiany rozumienia, jaka zaszła u tego konsumenta, przy czym istotne z punktu widzenia owej kontroli jest to, w jaki sposób konsument postrzegał ów warunek w chwili zawarcia umowy kredytu hipotecznego.

W przedmiocie kosztów

- 58 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

- 1) Artykuł 4 ust. 1 i art. 7 ust. 3 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich

należy interpretować w ten sposób, że:

pozwalają one sądowi krajowemu na przeprowadzenie kontroli przejrzystości warunku umownego w ramach postępowania wszczętego pozvem zbiorowym skierowanym przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozvem objęta jest bardzo duża liczba umów, o ile umowy te zawierają ten sam warunek lub podobne warunki.

- 2) Artykuł 4 ust. 2 i art. 7 ust. 3 dyrektywy 93/13

należy interpretować w ten sposób, że:

pozwalają one sądowi krajowemu, do którego wniesiono pozew zbiorowy skierowany przeciwko wielu przedsiębiorcom należącym do tego samego sektora gospodarki, którym to pozvem objęta jest bardzo duża liczba umów, na przeprowadzenie kontroli przejrzystości warunku umownego w oparciu o rozumienie tego warunku przez właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego przeciętnego konsumenta, jeżeli umowy te są skierowane do szczególnych kategorii konsumentów, a warunek ten był stosowany przez bardzo długi okres. Jeżeli jednak w tym okresie ogólne postrzeganie tego warunku przez przeciętnego konsumenta uległo zmianie ze względu na wystąpienie obiektywnego zdarzenia lub faktu notoryjnego, to dyrektywa 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy przeprowadził tę kontrolę

z uwzględnieniem zmiany rozumienia, jaka zaszła u tego konsumenta, przy czym istotne z punktu widzenia owej kontroli jest to, w jaki sposób konsument postrzegał ów warunek w chwili zawarcia umowy kredytu hipotecznego.

Podpisy